

N:o 29.

Ank. till Riksd. Kansli den 26 Febr. 1879, kl. 2 e. m.

Kongl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen, angående bildande af en jernvägshypoteksfond; Gifven Stockholms slott den 24 Februari 1879.

Under åberopande af bilagda statsrådsprotokoll i finansärenden af den 24 Februari detta år, vill Kongl. Maj:t härmed föreslå Riksdagen:

att under Riksgäldskontorets förvaltning bildas en jernvägshypoteksfond till belopp af högst trettio millioner kronor;

att medel till denna fonds utlåning måtte beredas hufvudsakligen genom försäljning inom landet i mån af behof, eller öfverlemnande åt låntagarne till pris, som fullmäktige i Riksgäldskontoret bestämma, af obligationer, lydande å svenskt mynt med evalvation i lämplig utländsk myntsort;

att lån ur fonden måtte få på viss tid, dock ej längre än intill slutet af år 1893, beviljas åt allmänna inrättningar, banker, sparbanker och andra med af Kongl. Maj:t fastställd bolagsordning försedda kreditanstalter, mot pant af obligationer, utfärdade af svenska jernvägsbolag, som före utgången af år 1878 undfått koncession;

att utlåningen ur fonden måtte få af fullmäktige i Riksgäldskontoret verkställas enligt reglemente, som, efter det förslag dertill af fullmäktige afgifvits, af Kongl. Maj:t fastställas;

samt att lånevilkoren må bestämmas med hänsyn dertill, att staten, jemte betryggande säkerhet för de beviljade lånen, erhåller full ersättning för de ränte- och öfriga utgifter, som det upptagna statslånet medför.

Kongl. Maj:t förblifver Riksdagen med all Kongl. nåd och ynnest städse välbevågen.

O S C A R.

Hans Forssell.

*Utdrag af protokollet öfver Finansärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i Statsrådet å Stockholms slott den 24
Februari 1879.*

Närvarande:

Hans Excellens Herr Statsministern Friherre DE GEER,
Hans Excellens Herr Ministern för utrikes ärendena BJÖRNSTJERNA,
Statsråden: Herr LAGERSTRÅLE,
 THYSELIUS,
 LOVÉN,
 Friherre VON OTTER,
 FORSSELL,
 ROSENSVÅRD,
 VON STEYERN och
 MALMSTRÖM.

1:o.

Departementschefen, Statsrådet Forssell anförde i underdånighet:

Då jag i öfverensstämmelse med Chefen för Civil-departementet afstyrkt framställning till Riksdagen om understöd åt vissa jernvägsbolag eller om inköp af en åt staten på uppgifna vilkor hembjuden jernväg, har detta skett icke allenast på de af föredraganden anförda skäl, utan äfven därför att jag i dessa och liknande åtgärder sett endast partiella och på det hela föga verksamma botemedel mot de olägenheter af allmännare betydelse, som för närvarande anses påkalla statens mellankomst, och hvilka gifvit den egentliga anledningen till det stora intresse, hvarmed dylika frågor så inom som utom representationen nu omfattas.

Den förlägenhet, som, efter hvad från flera orter förspörjes, för närvarande trycker näringslifvet och den allmänna rörelsen, har obestriddigen sin väsentligaste grund i den försämrade afsättningen för två af våra viktigaste utförselvaror. De i pressen och inom representationen förebragta skildringar af denna förlägenhet hafva synts särdeles oroande och bära visserligen vittne om de farhågor, som uppstått hos ett större eller mindre antal enskilde industriidkare inom vissa grenar af vårt näringslif. Hvad åter landets ekonomiska ställning på det hela beträffar, synes en vida mera gynsam och lugnande föreställning derom vinnas af de officiella uppgifter, hvilka pläga anses gifva ledning för omdömet om densamma och som för närvarande äro att tillgå. Sålunda har, för att utvälja de begge industri-grenar, som af nuvarande konjunkturer äro hårdast träffade, utförseln af våra förnämsta jern- och trävaror utgjort

	Tack- och stångjern. Centner.	Bräder och bjelkar. Kubikfot.
1865—1869 (i medeltal)	3,280,000.	79,000,000.
1870	4,136,000.	92,500,000.
1871	4,336,000.	95,000,000.
1872	5,009,000.	109,000,000.
1873	3,605,000.	108,500,000.
1874	3,065,000.	100,900,000.
1875	3,650,000.	96,600,000.
1876	2,931,000.	114,300,000.
1877	3,365,000.	121,800,000.
1878	3,342,000.	104,000,000.

och företer sålunda visserligen en sänkning från den höjdpunkt, som utförselskvantiteten ernådde för jern år 1872 och för trävaror 1877, men i hvarje fall icke något om en bestämd vanmakt i produktionen vittnande afbrott.

Något annorlunda ställer sig väl förhållandet, om man tager hänsyn till de pris, dessa utförselvaror under de olika åren betingat. Sålunda hafva de medelpris, som pläga läggas till grund för Kommerskollegii uppskattning af exportvärdena, blifvit angifna på följande sätt:

	Stångjern. pr centner. Kronor.	Tackjern. pr centner. Kronor.	Bräder. pr kubikfot. Kronor.	Bjelkar, större. pr kubikfot. Kronor.
1870.....	6,50.	4,?	0,50.	0,52.
1871.....	6,75.	4,?	0,56.	0,56.
1872.....	10,00.	5,00.	0,69.	0,65.
1873.....	13,00.	6,00.	0,85.	0,74.

1874.....	11,00.	4,00.	0,97.	0,89.
1875.....	10,00.	3,50.	0,81.	0,74.
1876.....	8,00.	3,50.	0,82.	0,65.
1877.....	6,50.	3,00.	0,86.	0,60.
1878.....	6,50.	2,75.	0,55.	0,60.

till följd hvaraf exportvärdet för stångjern och tackjern år 1878 uppgått till ungefär samma belopp som 1876 och 1877, men för hvardera af dessa år blott till hälften af samma värde åren 1872 och 1873, samt exportvärdet för bjelkar och bräder nedgått år 1878 till 56,5 procent af samma värde för 1877 och stält sig betydligt lägre än under något år alltsedan 1871.

Härvid bör emellertid iakttagas, att landets viktigaste hufvudnäring, spanmålsproduktionen, så väl under flera föregående år som särskildt år 1878 varit egnad att lemna någon ersättning för den minskning i produktionsvärde, hvilken försports i jern- och trävarunäringen. Skörden för år 1878 har, enligt de officiella uppgifterna, kunnat betecknas för hela riket med omdömet "nära god", för 10 län, med ungefär hälften af rikets gröda, såsom "ovanligt god" eller "god", för de öfriga länen såsom "nära god" intill "medelmåttig", och enligt Statistiska centralbyråns omdöme "vill det synas, som om vårt fädernesland under 1878 välsignats med en sådan gröda, att dess make hos oss svårligen torde kunna uppvisas".

Äfven spanmålen har dock efter 1878 års skörd betingat så låga pris, att verkningarne af den goda äringen icke kunnat framträda i det höga exportvärde, som af skördens storlek kunnat förväntas. En sammanställning af de tre nyssnämnda exportvarornas värde utvisar, i hvad mån minskning å det ena hållet under olika år varit motvägd af ökning å det andra. Sålunda utgjorde det uppskattade exportvärdet af

	Stångjern och tackjern.	Bräder, plank och bjelkar.	Spanmål.	Summa.
	Millioner kronor.	Millioner kronor.	Millioner kronor.	Millioner kronor.
1872	40,6.	72,9.	31,8.	145,3.
1873	37,3.	87,6.	34,0.	159,9.
1874	26,8.	95,3.	41,9.	164,0.
1875	29,0.	78,6.	35,8.	133,4.
1876	20,6.	88,9.	45,3.	154,8.
1877	19,5.	99,1.	29,3.	137,8.
1878	19,3.	56,1.	36,8.	112,2.

Häraf framgår en tillräcklig antydning om de svårigheter, hvarmed isynnerhet trävarurörelsen under året 1878 haft att kämpa, och huru skördens vinster under samma år ej förmått fylla de brister, som på annat håll

uppstätt. Då emellertid exportöfverskottet af 1878 års skörd efter Statistiska centralbyråns antagande bör kunna uppskattas till åtminstone samma belopp, som lemnades af 1874 års skörd, eller 22 millioner kubikfot, men detsamma under hösten 1878 icke uppgått till mer än omkring 6,6 millioner kubikfot, kommer efter all sannolikhet den på våren 1879 förestående spanmålsutförseln att för landet i dess helhet bereda tillgångar, egnade att i någon mån motväga den minskning, som inträdt och ytterligare kan förestå i afsättningen af våra öfriga produkter. Likaledes får ej förbises, att den goda skördens verkan till nedsättning i de viktigaste lefnadsförnödenheternas pris i högst väsentlig mån bidragit att lindra känningen af den inom flera industrigrenar framtvingna nedsättningen uti arbetslöner och minskningen af arbetstillfälle.

Af dessa förhållanden synes man berättigad till det antagandet, att den förändring, som i konjunkturerna inträdt, ej inom näringslivet på det hela skulle hafva framkallat några mera betydande svårigheter, om icke dertill kommit, att den under näst föregående tidrymd högt uppdrifna företagsamheten hade uti anläggningar af allehanda slag nedlagt alla tillgängliga produktionsöfverskott och, som det vill synas, åtskilligt kapital derutöver, och om ej dessa anläggningar till ovanligt stor mängd varit af sådan art, att de endast långsamt och i förstone endast under mycket gynnsamma förhållanden kunnat lemna tillbörlig afkastning å det nedlagda kapitalet. Jag tilltror mig icke att kunna lemna någon pålitlig uppgift om värdet af de många och storartade bruks- och sågverksanläggningar, som under åren 1871—1876 kommit till stånd, men man vinner tillräcklig föreställning om vidden af denna tidrymds ansträngningar genom en öfversigt af de för våra förhållanden utomordentliga kostnader, som derunder nedlagts å enskilda jernvägar, och hvartill för det mesta användts inhemskt kapital. Enligt till Finansdepartementet inkomna uppgifter, hvilka dock ännu icke vunnit den fullständighet, att noggranna siffror kunna angifvas, har under åren 1870—1878 i enskilda jernvägar fästats ett kapital af omkring 190 millioner kronor, hvaraf staten försträckt eller skänkt omkring 19,5 millioner kronor och aktieegare inbetalt omkring 79 millioner kronor, under det af återstoden omkring 80 millioner kronor motsvaras af obligationsskuld och omkring 11,5 millioner kronor af bolagens sväfvande skulder.

Det är klart, att, då under nu rådande förhållanden icke alla dessa företag kunna för tillfället eller för närmaste framtid lemna den afkastning, som vid anläggningstiden beräknades, skall mången egendom af fastighet eller värdepapper för ögonblicket befinnas ansenligt förminskad, mången säkerhet, som förut ansetts fullgod, nu betraktas med mindre förtroende, vissa enskildes inkomster nedsättas eller upphöra, och för en eller annan förete sig svårighet att bibehålla erforderlig kredit eller fullgöra åtagna förbindel-

ser. Sådana företeelser äro icke alldeles egendomliga för nuvarande tidpunkt eller för vårt land, och kunna knappast sägas i och för sig innebära någon samhällsvåda eller ingifva allvarliga farhågor för vår ekonomiska utvecklings framtid. Man torde framför allt icke böra förbise, att för en verkligt svårartad och allmänt ödeläggande industriell kris saknas här åtminstone tvenne af de för en dylik vanliga förutsättningarna: så väl en förutgående verklig förstörelse af arbetskrafter och kapital, sådan som vållas genom krig, epidemier eller missväxt, som en förutgående period af osund och bedräglig svindel. Ty hvad än ur ekonomisk synpunkt må gälla om öfverdrifterna uti de förflutna årens företagsamhet, lär icke kunna bestridas, att den, med sällsynta undantag, varit utmärkt för allvarligt och redligt arbete till stegrande af de enskildes och landets produktionskraft, att af de mindre väl beräknade företagen knappt något varit grundadt på afsigtligt bedrägliga förespeglingar, sådana som i andra länder kännetecknat börsspelets svindel, hvarför ock, under inträffade trångmål, förtroendet till enskildes redlighet och goda vilja visat sig vara ett kraftigt stöd för ett lugnt ordnande af förhållandena. Det är sant, att den under den förflutna goda tiden stegrade konsumtionen burit vittne om betydligt, i vissa fall öfverdrifvet, ökade lefnadsbehof inom alla samhällsklasser, men då våra bankers och sparbankers redogörelser visa, att under åren 1870—1876 behållningarna å dessas inlåningsräkningar höjdes från 117 millioner till 378 millioner kronor eller med i medeltal 18,4 procent om året, och då häruti till större delen ingått besparingar inom de samhällsklasser, hvilka ej fäst sitt kapital i industriella anläggningar, kan man deraf finna, att den goda tiden visat sina verkningar icke allenast uti ökad vällefнад, utan äfven uti ökning af verkliga tillgångar, hvilka visserligen icke kunna anses uttömda dermed, att under sist förflutna år någon ringa minskning förekommit å depositions- och upp- och afskrifningsräkningarna. Ännu viktigare är, att med den minskade afsättningen af våra produkter har äfven inträdt en ej ringa begränsning af konsumtionen, vittnande derom att allmänheten efter tillgångarna lämpar sina behof, och likaså bör iakttagas, att, om produktionens liflighet under de goda åren framkallade en betydlig stegring i arbetslöner och varupris, hvilken menligt återverkade på de vidtomfattande företagens framtida afkastningsförmåga, så har nu inträdt en långsam, men säker nedsättning i så väl varupris som arbetslöner. Det är häraf man kan finna, att de förändrade afsättningsvilkoren äro på god väg att ernå sin enda naturliga och fullt verksamma reglering — genom en förändring i produktionens vilkor.

Det är otvifvelaktigt af vikt, att en dylik reglering af mer eller mindre känbara missförhållanden måtte få hafva sin naturliga fortgång, utan att afbrytas eller störas genom sådana konstlade medel, som kunna framkalla ett förvillande och tillfälligt sken af väsentlig förändring i produktionsvilkoren.

Det lär icke heller kunna ifrågasättas att de svårigheter, som derunder kunna för flere eller färre enskilde uppkomma, skola afhjelpas genom sådana medel, som på staten öfverflytta dessas lidna eller förestående förluster.

Hvad som i den nuvarande ekonomiska ställningen synes mig egentligen egnadt att påkalla uppmärksamhet från statens sida är det förhållandet, att under de föregående årens lifliga arbete, i synnerhet för kommunikationsmedlens utvidgning, hafva icke blott staten, kommuner och de enskilde täflat i förvånande ansträngningar för detta lofvärda ändamål, utan äfven en stor del af landets kreditanstalter och kassor af alla slag trädt i en nära förbindelse med våra storartade jernvägsföretag. Jag ifrågasätter ingalunda dessa inrättningars kraft att för egen del bära tyngden af dessa förbindelser, men oafsedt att flera af dem kunna blifva nödgade att för sin egen säkerhet till det yttersta inskränka sina funktioner, anser jag att staten både kan och bör låna sin medverkan till att förekomma den störande oro, som detta kända förhållande kan till samhällets skada framkalla.

Härvid torde kunna framhållas, att, då det i allmänhet erfordras ett eller annat tiotal af år för den fulla utvecklingen af den rörelse, som skall tillföra en jernväg dess trafik och sålunda bereda tillräcklig afkastning å det i densamma nedlagda kapital, men tider af ekonomiskt betryck hos de enskilde lätteligen väcka ett oberättigadt misstroende till framtidens löften, är utan tvifvel staten berättigad att ådagalägga sin tillförsigt till ett sådant hela landets framåtskridande i välstånd, hvarpå jernvägarnes afkastning ytterst beror.

Det synes mig ur nu antydda synpunkter kunna anses ändamålsenligt och lämdande till allmänt väl, att staten åt sådane innehafvare af redan befintliga jernvägsbolags obligationer, hvilkas förbindelser som låntagare i allmänhet kunna med större trygghet mottagas, bereder tillfälle att vid behof erhålla lån mot pant af dylika värdepapper, efter ett belåningsvärde, som må bestämmas med hänsyn såväl till jernvägens nuvarande nettobehållning, som till utsigterna för dess afkastning under kommande tio eller femton år. Innehafvarne af dessa obligationer skulle sålunda, under eget ansvar för så väl kapital som ränta, kunna, på vilkor som skydda staten mot all förlust, blifva i tillfälle att frigöra det kapital, hvilket en allmän stämning af misstroende gjort för dem och för landet mer eller mindre orörligt. Fördelen vid en sådan åtgärd är, att nu bestående förhållande mellan jernvägsbolagen och deras fordringsegare icke i någon mån varder rubbadt, att således ej heller undanrödjes något af de naturliga intressen, som innebära en borgen för jernvägsföretagens ändamålsenliga bedrifvande, men att jernvägsbolagens fordringsegare sättas i tillfälle att lugnare afvakta gynsammare tider och att bevilja bolagen de lättnader i vilkor, som af förhållandena må anses betingade. Derigenom torde ock möjliggöras ett ändamålsenligt ordnande af

jernvägarne kreditförhållanden, utan att staten för detta ändamål inledes i nämnvärda uppoffringar eller oberäkneliga äfventyr.

Jag anser mig icke böra förorda att för fyllande af i fråga varande uppgift, som måste vara af provisorisk och öfvergående natur och ej bör utsträckas öfver en tidrymd af femton år, tillskapa en särskild statsinstitution. Med hänsyn såväl till grundlagens stadgande om förvaltningen af rikets gäld, som ock till ändamålsenligheten deraf, att alla statens lån af samma myndighet upptagas, läser icke annat böra ifrågasättas, än att Riksgäldskontoret får i uppdrag att ombesörja anskaffandet af de medel, hvilka för nu antydda ändamål erfordras. Jag föreställer mig därför, att äfven förvaltningen och utlåningen af dessa medel bör åt samma myndighet anförtros, om ock med hänsyn till de särskilda förhållanden, som här äro i fråga, Eders Kongl. Maj:t torde böra förbehålla sig att rörande grunderna för denna utlåning meddela närmare bestämmelser.

Då ifrågavarande anordning icke medför något annat än ett tillfälle för nämnde innehafvare af jernvägsobligationer att på vilkor, som hålla staten skadeslös, mot hypotek af dylika värdepapper, vid behof undfå lån, men ett sådant behof är väsentligen beroende af mera tillfälliga omständigheter och således temligen oberäkneligt, möter det naturligtvis någon svårighet att förutsäga, till hvilket belopp en dylik belåning kan ifrågakomma. Jag anser dock att, till undvikande af misstag om behofvets storlek, beloppet af denna lånefond må kunna fastställas till tretio millioner.

Den särskilda beskaffenheten af den ifrågavarande utlåningen bör naturligtvis noga tagas i betraktande vid frågan om sättet och formen för de erforderliga medlens anskaffande. Det torde således vara klart, att, om fullmäktige i Riksgäldskontoret för att möta väntade behof avslutade ett lån om 30 millioner med långifvare inom eller utom landet, hvilka, i likhet med hvad hittills vanligen förekommit, betingade sig att få genast, eller efter behag, inbetala beloppet, skulle det lätt kunna hända, att, sedan de 30 millionerna blifvit inbetalda, behof af lån ur den ifrågavarande fonden anmäldes genast blott för en mindre del af detta belopp, och att fonden sedermera endast småningom och kanske aldrig till fullo komme till den dermed nu afsedda användning, hvarigenom det för fullmäktige, som för medlen finge söka kortare tids placering, måhända mot låg ränta, blefve svårt eller omöjligt att beräkna, hvilka utlåningsvilkor borde i hvarje fall bestämmas, för att ernå full visshet, att statens kostnader för hela upplåningen blefve betäckta. I någon mån kunde väl denna svårighet undvikas på det sätt, att fullmäktige låte kungöra vissa tider, inom hvilka lånebehofven skulle anmälas och efter de inkomna anmälningarne, om så låte sig göra, lämpade den successiva upptagningen af statens lån. Men då de nu ifrågavarande

behofven antagligen äro af den art, att de svårligen på förhand ens af låntagarna kunna till tid och storlek beräknas, skulle det utan tvifvel vara bäst öfverensstämmande med denna lånefonds egendomliga art, om upp- och utlåning kunde i hvarje fall ske samtidigt. Och då här är fråga om låntagare, hvilka äro för sina behof nästan lika väl betjente med statsobligationer som med penningar, synes mig ändamålet bäst kunna vinnas derigenom, att fullmäktige i Riksgäldskontoret, så vida ej eljest successiv försäljning inom landet af obligationerna kan åstadkommas, utbetalade de för hvarje gång beviljade lån uti statsobligationer, till låntagaren försålda efter af fullmäktige bestämd kurs. En sådan anordning torde väl ej behöfva utesluta, att för någon mindre del af behofvet anskaffas medel genom utsläppandet af sådan andel i äldre lån, som Riksgäldskontoret för egen disposition sig förbehållit, så vida en dylik åtgärd af hänsyn till äldre långifvare skulle anses påkallad.

Jag har redan sökt framhålla, hvarför staten, så vidt möjligt, bör undvika att genom konstladt tillskapande af *ny* kapitaltillgång frambringa skenet af förändring i produktionsvilkoren. Den uppgift, som nu föreligger, är också egentligen att stäfja misstroendet och, så vidt staten det förmår, återställa tillförsigten till vår framtid, hvaremot det för statsmakten torde vara omöjligt att bedöma, huruvida och i hvad mån rörelsen för närvarande eller närmaste framtid har verkligt behof af förstärkning genom utländskt kapital. Jag föreställer mig därför ock, att de till ifrågavarande lån hörande statsobligationer böra utställas i svenskt mynt, med vidfogande af evaluation i något lämpligt utländskt myntslag, hvarigenom åt obligationerna skulle beredas lätt tillträde till svensk marknad, på samma gång som de kunde, om denna mot förmodan icke skulle för dem ega utrymme, genom låntagarnes försorg söka sig naturlig placering i utlandet.

Då ifrågavarande lån skola återbetalas senast inom femton år, kan väl ur vissa synpunkter ifrågasättas, att de utgifna statsobligationerna måtte ställas på amortering inom utgången af 1893, men då det ur den svenska statskreditens synpunkt möjligen kan anses önskvärdt, att de i detta hänseende ställes i närmare öfverensstämmelse med de hittills förekommande statslånen, antager jag, att de af en sådan anordning befarade olägenheter skulle kunna undanrödjas genom den bestämmelsen, att, derest de inom loppet af femton år åter inflytande utlånta medlen ej finnas erforderliga för vare sig fortsättning af stambanebyggnaderna eller nybyggnader vid statsjernvägarne, desamma skola användas för att påskynda amorteringen af statens skuld.

Med åberopande af hvad sålunda är anfördt, får jag härmed i underdånighet tillstyrka Eders Kongl. Maj:t att i nådig proposition till Riksdagen föreslå:

att under Riksgäldskontorets förvaltning måtte bildas en *jernväghypoteksfond* till belopp af högst trettio millioner kronor;

att medel till denna fonds utlåning måtte beredas hufvudsakligen genom försäljning inom landet i mån af behof eller öfverlemnande åt låntagarne, till pris som Fullmäktige i Riksgäldskontoret bestämma, af obligationer lydande å svenskt mynt med evaluation i lämplig utländsk myntsort;

att lån ur fonden måtte på viss tid, dock ej längre än intill slutet af 1893, beviljas åt allmänna inrättningar, banker, sparbanker och andra med af Kongl. Maj:t fastställd bolagsordning försedda kreditanstalter, mot pant af obligationer, utfärdade af svenska jernvägsbolag, som före utgången af 1878 undfått koncession;

att utlåningen ur fonden måtte få af fullmäktige i Riksgäldskontoret verkställas enligt reglemente, som, efter det förslag dertill af fullmäktige afgifvits, af Eders Kongl. Maj:t fastställles; samt

att lånevilkoren må bestämmas med hänsyn dertill, att staten, jemte betryggande säkerhet för de beviljade lånen, erhåller full ersättning för de ränte- och öfriga utgifter, som det upptagna statslånet medför.

Häruti instämde Statsrådets öfrige ledamöter, och behagade Hans Maj:t Konungen i nåder gilla och bifalla hvad Statsrådet sålunda hemstält.

Departementschefen uppläste härefter ett, under förutsättning af bifall till hans omförmälda underdåniga hemställan, i förväg uppsatt förslag till nådig proposition;

och befalde Kongl. Maj:t att, i enlighet med berörda, detta protokoll bilagda förslag, proposition skulle till Riksdagen aflåtas.

Ex protocollo

Hans Wachtmeister.